

Na Mauríciu, ostrove v Indickom oceáne, ktorý leží na východ od Madagaskaru, strávil slovenský antropológ Peter Maňo dokopy dva roky života.

Vedec pôsobí ako doktorand na Fakulte sociálnych a ekonomických vied UK v Bratislave, ďalej na Masarykovej univerzite v Brne a na univerzite v Connecticute.

Maňo skúmal, ako viera v trestajúcich a moralizujúcich bohov, viera na duchov, duše predkov a účasť na náročných rituálnych aktivitách vplyvajú na prosociálne správanie ľudí.

Medzi prosociálne správanie patrí pomoc, darovanie, spolupráca alebo dobrovoľníctvo, ide teda o nesebecké správanie, ktoré prospieva druhým ľuďom.

Na Mauríciu, ktorý veľkosťou neprevyšuje Bratislavský kraj, žije 1,3 milióna ľudí najrôznejších vierovyznaní a etník. „Napriek tejto rôznorodosti a hustote zaľudnenia, ktorá je jedna z najväčších na planéte, sa Mauríciu vyhýbajú závažnejšie konfesijné alebo etnické konflikty,“ vraví pre Denník N Maňo.

Kultúrna, náboženská, jazyková a etnická rôznorodosť na malom priestore vytvorili z izolovaného ostrova prirodzené „antropologické laboratórium,“ povedal Maňo.

„Navyše, miestni ľudia sú veľmi priateľskí, otvorení a pohostinní, čo je pre etnografický výskum veľmi dôležité. Máme bezproblémový prístup na miesta a do situácií, ktoré sú pre nás z hľadiska testovania hypotéz veľmi atraktívne,“ dodal antropológ.

ÚČASŤ NA BEŽNÝCH AKTIVITÁCH

Antropológ žil niekoľko mesiacov v rodine hinduistov. „Popri výskume som sa zúčastňoval aj na každodenných aktivitách rodiny, ako sú spoločné stolovanie, návšteva chrámu alebo známych, oslavy či opravy na dome.“

Cieľom takýchto činností je zapadnúť do prostredia, aby vás domáci nevideli ako cudzinca, pred ktorým sa správajú inak.

Na ostrove žijú aj moslimovia a menej početné etniká z Indie: Tamilci, Marathi a Telegu. „Približne tretinu populácie tvoria kresťania, ktorí sú zastúpení potomkami prevažne afrických otrokov – takzvaní Kreoli, bielymi kolonizátormi z Francúzska, Spojeného kráľovstva a čínskymi obchodníkmi. Tí sú však aj budhistami,“ povedal Maňo.

DO BANKY AJ SUPERMARKETU

Slovenský vedec sa podieľal na príprave dizajnu experimentov, každodennom zbere a spracovaní dát, ako aj ich kódovaní.

Maňo zaspomínal na niekoľko príhod spojených s prácou na výskume. „Pravidelne som navštevoval okolité banky, kde sme zamieňali bankovky za mince, ktoré sme potrebovali na naše experi-



Festival Kavadi, tamilský extrémny rituál na oslavu boha Murugana.

FOTO - ARCHÍV PETRA MAŇO

Antropológ Peter Maňo odišiel na ostrov Mauríciu, aby tam skúmal, akú rolu zohráva účasť na náročných rituáloch a viera v bohov a duchov pri rozvoji civilizácií

Slovenský vedec skúmal na Mauríciu

menty. Vyvolávalo to neželanú pozornosť okolia, lebo sme často ako jediní belosi v okolí vychádzali z banky s veľkými mešcami, ktoré boli plné drobných.“

Súčasnou vedcovej práce bola aj návšteva miestnych supermarketov. „Kupovali sme tam spoločenské hry, aby sme sa dostali ku kockám použiteľným pre náš experiment,“ hovorí.

Načo boli vedcom mince a kocky? Robili niekoľko hier, ktoré testovali ochotu miestnych ľudí rozdeliť sa o pridelenú sumu peňazí s inými ľuďmi, a merali ich mieru poctivosti alebo podvádzania.

HRÁČI HÁDZALI KOCKOU

V ekonomickej hre náhodnej distribúcie (z angl. Random Allocation Game) hádže hráč kockou. Možné sú iba dva výsledky, buď padne biela, alebo čierna.

Ak padne biela, peniaze má dať pridelenému hráčovi. V prípade, že padne čierna, zvoliť musí iného hráča. Preferen-

Pravidelne som navštevoval okolité banky, kde sme zamieňali bankovky za mince, ktoré sme potrebovali na naše experimenty. Vyvolávalo to neželanú pozornosť okolia, lebo sme často ako jediní belosi v okolí vychádzali z banky s veľkými mešcami.

Peter Maňo,
antropológ



Mladá Kreolka na oslavách zrušenia otroctva. FOTO - PETER MAŇO

cie hráča, ktorý hádže kockou, sú tajné. To, či podvádzal, vie iba on. Podvod vedci odhalujú štatistickou analýzou. Ak hráč v nadmernej miere hlási, že mu padá hlavne biela, dá sa predpokladať, že klame, lebo štatistiky by distribúcia medzi bielou a čiernou mala byť rovnomerná.

„Aby sme dostali zmysluplné výsledky, potrebovali sme veľký počet pozorovaní, čo bolo v našom prípade až 5760 hodov. Každý hráč hral dve za sebou nasledujúce hry, pričom obe pozostávali z 30 hodov kockou a rozdelenia 5 maurícijských rupií (cca 13 centov) po kaž-

dom hode,“ vraví Maňo. Dokopy účastníci prideliť 300 rupií za obe hry, cca 8 eur, čo je približne dvojdenný zárobok ľudí, ktorí sa experimentu zúčastnili, povedal antropológ.

Obyvatelia sa hrali viaceré verzie hry. V prvej z nich rozdeľovali peniaze buď anonymnému členovi vlastnej skupiny, alebo anonymnému členovi rovnakej náboženskej obce (z angl. Local Community Game).

V ďalšom variante hry prideliť peniaze buď sebe, alebo anonymnému členovi rovnakej náboženskej obce (z angl. Self Game).

ŠIVA NIČITEĽ

Maňo a jeho kolegovia zároveň merali vieru ľudí v moralizujúcich a trestajúcich bohov, vieru na duchov a duše predkov a skúmali účasť obyvateľov na intenzívnych náboženských rituáloch.

Pri rituáli kavadi má človek na sebe zavesené ťažké bremeno a u boha sa utrpením snaží

VEDA



Miestni obyvatelia a výskumníci. Peter Maňo celkom vpravo.

FOTO - ARCHÍV PETRA MAŇA



Festival Kavadi na Mauríciu.

FOTO - ARCHÍV PETRA MAŇA

vyprosiť pomoc, obyčajne za príbuzného, ktorý sa potrebuje napríklad vyliečiť.

Maňo vysvetlil, že rituály plnia viacero sociálnych a psychologických funkcií. „Ide napríklad o komunikáciu prostredníctvom nákladnej rituálnej signalizácie alebo potlačanie úzkosti z potenciálnej hrozby či získanie kontroly nad neistým výsledkom,“ povedal odborník.

Ludia, ktorých zaradili do výskumu, verili v boha Šivu. „Základnými znakmi tohto božstva sú určitá nepredvídateľnosť a živelnosť, na čo poukazuje aj jeho prezývka Ničiteľ. Vo všeobecnosti sa považuje za veľmi mocné božstvo. Rôzne životné udalosti sa často interpretujú ako odmeny alebo tresty tohto božstva, ktoré má dohľad nad ľudským konaním a zaoberá sa

jeho morálnymi aspektmi,“ vysvetlil Maňo.

LOKÁLNI DUCHOVIA A DUŠE PREDKOV

Lokálnych duchov Djab považujú obyvatelia na Mauríciu za zblúdilé duše, ktoré po smrti nenašli odpočinok, respektíve okolnosti ich smrti spôsobili to, že sa premenili do takejto podoby.

Osobne si myslím, že kombinácia náboženskej ideológie a rituálov hrala dôležitú rolu pri rozvoji civilizácií a túto úlohu zohráva aj v súčasnom svete, hoci často v sekulárnej podobe a s významnou pomocou represívnych zložiek.

Peter Maňo,
antropológ

Ludia ich vidia ako nebezpečné živly a škodcov, ktorí sa vyžívajú v ľudskom strachu a utrpení a ktorí nemajú v láske veľkých bohov. „Ich zasahovanie do ľudského života teda nie je riadené morálnymi princípmi odmeňovania a trestania, ale zväčša škodoradostou a nečistými úmyslami. Duchovia sú často vyvolávaní v čiernej mágii, ktorá je na ostrove veľmi populárna napriek svojej ilegalite,“ povedal Maňo.

Duše predkov Nam sú uctievané v chrámoch a pri rodinných spomienkových ceremóniách, pretože ľudia veria, že im v živote pomáhajú. „Duše predkov ani duchovia však nedisponujú takou mocou a vedomosťami ako bohovia, a ich úlohou nie je dozeranie nad morálnym správaním,“ dodal vedec.

Maňo a jeho medzinárodný tím zistili, že viera v moralizujúcich bohov a účasť na rituáloch predpovedali prosociálne správanie.

Pre Denník N zhrnul výsledky výskumu slovenský vedec

takto: „Ukázali sme, že viera v moralizujúce božstvá spolu s účasťou na intenzívnych náboženských rituáloch podporovali dodržiavanie pravidiel hry a zabráňovali podvádzaniu pri hre na účel obohacovania seba alebo svojich známych. Naopak, viera v lokálnych duchov, ktorí sa morálkou nezaoberajú, nemala na správanie pri hre žiaden vplyv.“

PREČO SA SPRÁVAŤ MILO K CUDZINCOM?

Takýto výskum je mimoriadne dôležitý, lebo nám môže pomôcť porozumieť, ako sme sa dostali od miniatúrnych komunít s desiatkami členov, v ktorých naši predkovia žili ešte pred pár tisíc rokmi, až ku globálnej dedine s viac ako 7 miliardami ľudí.

Evolučné modely predpokladajú, že v malých skupinách mohlo milé a láskavé správanie prekvitáť, lebo z neho profito-

vali naši pokrvní príbuzní. Ak sa matka obetovala pre blaho svojho dieťaťa, vyplatilo sa jej to, pretože potomok je nositeľom 50 percent jej DNA.

Ako však vysvetliť prosociálne správanie v spoločnosti, ktorá je taká veľká, že v nej nežijú iba pokrvne príbuzní ľudia? Prečo by sme sa mali správať milo k cudzincom, s ktorými nás nič nespája?

ÚLOHA PRI ROZVOJI CIVILIZÁCIÍ

V minulosti sme písali o protirečiacich si výskumoch, podľa ktorých mohli, ale aj nemuseli moralizujúci a trestajúci bohovia zohrávať rolu v rozvoji veľkých spoločností.

Ak je pravdivý prvý scenár, potom moralizujúci a trestajúci boh plní funkciu akéhosi „Veľkého brata“, ktorý dohliada na každý náš krok, aj tam, kam už naši príbuzní nevidia. Strach z boha, ktorý permanentne dohliada na naše kroky, ľudí motivoval k tomu, aby sa správali milo a pekne za každých okolností.

Podľa druhého scenára vznikli takíto bohovia až po tom, čo sa ustálili veľké spoločnosti.

Maňo sme sa opýtali, na ktorej strane sa v tomto spore nachádza. Povedal, že určitý smer kauzálnej šípky (čo viedlo k čomu) je nesmierne ťažké, pretože k dispozícii máme často len historické a etnografické dáta.

Vzápätí dodal: „Osobne si myslím, že kombinácia náboženskej ideológie a rituálov hrala dôležitú rolu pri rozvoji civilizácií a túto úlohu zohráva aj v súčasnom svete, hoci často v sekulárnej podobe a s významnou pomocou represívnych zložiek.“

Výskum Maňo a jeho kolegov vyšiel na konci marca v časopise Religion, Brain & Behavior.



OTAKAR HORÁK
reportér

JE NÁM LÚTO AK STE ČAKALI

IBAFILM

IBAFILM.SK